
ÓKOR

Költözés és szállítás az ókori gazdaságban

A recenzióban egy fontos kötetet fogok bemutatni, mely az antik gazdaságtörténetről szól. A kötet az ókori civilizáció gazdaságtörténetét mutatja be az ókori Közel-Keletről kezdve, az antik Görögországon és Római Birodalmon keresztül egészen a római Pannoniáig és a Barbaricumig. A könyv 2018-ban jelent meg a L'Harmattan Kiadó gondozásában és a Pécsi Tudományegyetem szerkesztésében. A kötet szerkesztője *Grüll Tibor*, akinek a nevéhez számos ókortörténeti és ókori gazdasággal kapcsolatos munka kötődik. A kötet azért is fontos, mert magyar szerkesztők tollából kevés általános ókori gazdaságtörténeti összefoglalás jelent meg, ráadásul a könyv angol nyelvű. A Pécsi Tudományegyetemen 2013-ban alakult egy gazdaságtörténeti kutatócsoport, amely 2017-ben konferenciát szervezett, a kötet ennek az anyagát tartalmazza.

A kötet 11 cikkből áll, egy német nyelvű kivételével a többi angol tanulmány. Az első fejezet három cikket tartalmaz a Közel-Keletről. Az első tanulmányt *Földi Zsombor József* írta a mezopotámiai birodalom korai babilóniai időszakbeli kereskedelméről. Mezopotámiában az árpa volt a legfontosabb mezőgazdasági és kereskedelmi eszköz. A cikk ezzel kapcsolatban vizsgál egy Larsából előkerült szöveget.

A második cikk *Csabai Zoltán* munkája az új-babilóniai és akhaimenida időszak kereskedelméről, a harmadikat *Hodossy-Takács Előd* írta a dél-levanti kereskedelemről. Csabai Zoltán a Kr. e. VI. századi gazdasági forrásokra, kölcsönökről és adósjegyzékekről szóló gyűjteményre támaszkodott. Az új-babiloni kölcsönök leggyakoribb típusa az *u'iltu*, ami váltó vagy adósjegyzék volt, a németben *Verpflichtungsschein* néven honosodott meg. A cikk végén a szerző közli a forrásokat.

Hodossy-Takács Előd tanulmányában a dél-leventai térség vaskori kis államait és a levantei határvidék kereskedelmét elemezte. Judah, Emon, Ammon és Moab gazdasága nagyrészt a legeltetésen alapult. A dél-levantei kis államok határai mentén három vaskori határzónát azonosítottak, melyeknek jelentős gazdasági befolyása volt. Ezek a zónák nélkülözhetetlenek voltak Judah és Moab államok fejlődésében. A kis államok Omride befolyása alá kerültek a Kr. e. IX. század közepén. A szerző a cikkéhez térképet mellékel a dél-levantei területről.

A következő fejezet az antik Görögországgal foglalkozik. *Patay-Horváth András* jegyzi, és a dél-árkáiai dór szentélyekről szól, amelyek építése összekapcsolódott a győztes háborúkkal.

A következő fejezet a Római Birodalomról szól. Ebben a fejezetben négy cikk található. Gabler Dénes tanulmánya német, a többi angol nyelvű. A tanulmányok a Római Birodalom kereskedelmével foglalkoznak. Gabler írása *Az áru útja a műhelytől a fogyasztókig* címmel a terra sigillatákról szól. A fényes felületű vörös kerámiaedények nem csak a Római Birodalomban és a Barbaricumban fedezhetők fel, hanem eljutottak Indiába is, Arikamedu területén is találtak terra sigillatát. A terra sigillata exportja mutatja a jól kialakított kereskedelmi hálózatot. A kerámia terjesztésében nagy szerepe volt a katonaságnak. A II–III. században a formák lényegesen eltértek az I. századéhoz képest. A hadsereg, főleg a katonatisztek voltak a terra sigillata legfontosabb vásárlói, ők képviselték a legstabilabb vevőkört. Az edénykereskedő a negotiator artis cretariae vagy negotiator cretarius volt. Az edénykereskedővel kapcsolatos feliratok elsősorban a Római Birodalom nyugati provinciáiból ismertek, például Lugdunumból, ahonnan sigillata műhely is ismert. A sigillaták legnagyobb vásárlói és értékesítői a katonák voltak. A vicusokban és a canabae-ban, ahol a katonák családtagjai laktak, ott terjedtek el. A katonák mellett a közvetítő kereskedők útján jutott el a sigillata az emberekhez. Az írás végén feliratokról és terra sigillatákról láthatók képek, valamint egy térkép a terra sigillaták elterjedéséről a Római Birodalom északi tartományaiban.

Takács Levente a Római Birodalomban az agri deserti kérdést vizsgálja. Cicero és Lucanus említették az agri deserti, agri vacui,

solitudo vagy *rus vacuum* kifejezéseket. A történészek az *agri deserti* kérdését a IV–V. századra vonatkozóan vizsgálták. Az *agri deserti* vagy *vacui* nem korlátozható a késői Római Birodalom időszakára. A késői köztársaságkori és korai császárkori források is utalást tesznek erre a jelenségre. A lakatlan területek háború, adózás vagy gazdasági okok miatt is létrejöttek.

Grüll Tibor a Római Birodalomban használt orvosi növények gazdasági szerepét mutatja be. A mirhát, a tömjént, a fahéjat, a macskagyökért, a sáfrányt és a balzsamot Keletről importálták. A mirha és a tömjén Arábiából, a fahéj és a macskagyökér Indiából, a sáfrány a keleti tartományokból, például Cyrenaica-ból, a balzsam Iudea/Palestina területéről származott. Az orvosi növények piaca jól működött a Római Birodalomban, nagy volt a kereslet ezek iránt. Sokan szenvedtek különböző betegségekben, például egy *lippitudo* nevű szembetegségben. A bibliográfia végén a szerző közli egy I. századból származó orvosi táblát, melyen az EX RADICE BRITANNICA felirat szerepel rajta.

Lehrer Nándor Aquileia városáról írt összefoglalást. Aquileia kiterjedéséről már sok tanulmány született. A szerző szerint fontos a település földrajzi elhelyezkedése. A város kedvező földrajzi adottságokkal bírt, így a Római Birodalom egyik legnagyobb városa lett. Tengerpart mellé épült és folyó szelte ketté. Ez az adottsága összekapcsolta a többi településsel és vízi útvonalat teremtett számára. A szerző a bibliográfia után közöl egy táblázatot az antik itáliai és a mai olaszországi városokról, melyek népességét összehasonlítja. Utána pedig térképeket közöl ezekről a településekről.

Az utolsó fejezet a pannoniai és a barbaricum textilkereskedelemről számol be érmek és ékszerek alapján. *Ivan Radman-Livaja* tanulmányában a sisciai textilkereskedelmet mutatja be az epigráfiai források alapján. A cikk elején ólomból készült cédulák képeit és feliratok rajzait mutatja be. A római textilkereskedelem a XIX. század óta foglalkoztatja a kutatókat. A római textiliparról információkat a feliratok és az ólom cédulák nyújtanak. A pannoniai Siscia fontos textilközpont volt. Textilmaradványok csak nagyon kevés esetben maradnak meg, ezért is fontosak az írásos források erre vonatkozó-

an. A textilkereskedelemmel a *tinctores* és az *offectores* foglalkoztak, az ólomcédulák alapján az I. században és a II. század elején aktívan működtek Sisciában.

Torbágyi Melinda a pannoniai vidéki települések éremhasználatáról számol be. Az éremleletek nagyon fontosak az ókori gazdaságtörténet tanulmányozásához. A szerző leszögezi, hogy a korábbi numizmatikai kutatás a nagyobb területekre, például a városokra és a katonai táborokra fókuszált. A tanulmány célja, hogy bemutassa a villákban és a *vicus*okban előkerült érmeket. A cikk Észak-Pannónia területére koncentrál. A szerző két, Aquincum környékéről jól ismert *vicust* vizsgál, melyek a kelták óta lakottak és az eraviszkusz *civitas*hoz tartoztak. A települések a IV. század végéig működtek. A területeken a késő római időszakból több pénz került elő. A telepelen nagy volt a Iulius-Claudius korszakra datálható érmek száma, ez meglepő, mert az eraviszkuszok a saját pénzeiken kívül nem használtak más pénzt a rómaiak előtt. A Iulius-Claudius időszakra datálható bronzokat még hosszú ideig, a Flavius korszakig használták. Az első római auxiliáris táborok Claudius uralkodása alatt jöttek létre. A római sereget részben ezüst-, részben bronzpénzzel fizették. A Flavius korszakból viszont nincsenek érmek. Az érmek a *vicus*okba és a villákba kereskedelemmel és a katonasággal való érintkezéssel jutottak el. 260 után az *antoninianus*oknak kis száma található meg a budaörsi *vicus*ban. A balácai villagazdaság közepében volt egy veterán település az I. század végétől. Erre az időszakra datálható a kevés Iulius-Claudius kori érem. Az érmek száma megnő a Nerva-Hadrianus időszakban és a Severus korszakban is. A IV. század elején élte a villa a virágkorát, ekkor mozaikokat, falfestményeket készítettek. Egy éremkincs került elő, melyet 260 körül rejthettek el, *antoninianus*okból és viminaciumi bronzokból állt. A IV. század jellemző érme az *aes*. A szerző a bibliográfia után diagramokat közöl a pátyi és a budaörsi *vicus* éremleleteiről. Pátyon és Budaörsön is a legtöbb érem a IV. századra koncentrálódik. A szerző a lelőhelyekről is mellékelte képet. A balácai éremleletet is diagrammal szemlélteti. Cikkéhez a római pénzleletek észak-pannóniai elterjedéséről térképeket is mellékel. Oszlopdiaqramon

szemlélteti a Rába folyó és a Bakony–Vértes között, illetve a Balaton-felvidéken talált római érmeket.

Dagmara Król a közép-európai-barbaricumai római ékszereket mutatja be tanulmányában. A Barbaricummal a kereskedelem a Borostyánkő úton folyt, a katonasággal ruhákat, kerámiákat, pénzt, luxus tárgyakat cseréltek. A Lengyelország területén talált római leleteket még nem katalogizálták. A mai Lengyelország területén a Przeworsk, Wielbark, Puchov és Lubusz kultúra terjedt el. A szerző az ékszereknek két típusát vizsgálja: a testékszereket és a ruha tartozékokat. Az ékszerek között vannak fülbevalók, diadémok, hajtűk, nyakláncok, függők, medálok, gyöngyök, gyűrűk, karkötők, karperecek. A ruha tartozékok közé tartoznak a fibulák/melltűk és övcsatok. A hajtűk elkülönítése problémás, mert a korai római vaskortól használták őket. A medálokat a késő római vaskortól kezdve az V. század első feléig használták. A Barbaricumban többször ajándékoztak arany medálokat. Gyöngyök, főleg üveggyöngyök is gyakran fordulnak elő a Barbaricumban. A szerző kitér arra, hogy a II. világháborúban számos lengyel múzeumot kifosztottak és a tárgyak eltűntek, ezek között volt több római tárgy is. A rómaiakkal való kereskedelem fontos volt a Közép-európai Barbaricumban.

A cikkeket számos ábrával és táblázattal szemléltették. A cikkek végén tartalmas bibliográfia segíti a témában való mélyebb kutatást. A szerzők ókortörténészek, régészek, a téma szakértői.

Tibor Grüll (ed.): *Mobility and Transfer Studies on Ancient Economy. Ancient Near Eastern and Mediterranean Studies*. (Tanulmányok a mobilitásról és szállításról az ókori gazdaságban. Ókori közel-keleti és Mediterráneummal kapcsolatos tanulmányok) Volume 3. Department of Ancient History, The University of Pécs. L'Harmattan, Budapest, 2018. 7–198.

Lang Tünde